

elhomályosított szemüvegen nézi az ország politikai képét és a munkásosztály szerepét, hogy szegényének jövőbenező részleteiben szemrebbelés nélkül jósolja a Horthy-éra folytatását 1950 utánra is (és azon akkor sem változtat, amikor regénye a felszabadulás utánig kiadatlanul fekszik és csak valamikor 46-ban vagy 47-ben lát napvilágot), hogy az Alvilági játékok végére minden művészi szükség nélkül odabiggyeszt egy adag vörös szadizmust, stb. Ugy hiszem, hogy a tehetségnek ilyen tartalomtól elvonatkoztatott tulbecsülését többekkel, köztük még volt fasisztákkal is, alkalmaztuk (irodalompolitikailag nem azzal az eredménnyel, amit vártunk, mert mindmáig egyet sem sikerült közülük megnyerni). Ha ez a föltevésem helyes, akkor úgy látszik, mi mind hibásak vagyunk abban, hogy a formalizmust a szovjet tapasztalat ellenére különválasztva kezeltük a naturalizmustól, előbb a formalizmus javára, ami nekünk türhető koncessziónak tűnt, most pedig a naturalizmus (és a velejáró vulgarizmus, tehetségtelenek, stréberek, ügyes intrikusok előrefurakodása, nagyobb szellemi megerőltetést követelők megrágalmazása, stb.) felé lendül az inga, amit talán más elvtársaink tekintenek kellemetlen, de hasznos koncessziónak. Igaza pesze annak volna, aki egyik oldalán sem esnék le a lónak. - Ez volna a második problémám.

Harmadszor: én a szovjet irodalomról magammal hoztam egy képet, amely a k k o r nagyjából helyes volt és, ugy tudom, a te véleményeddel is megegyezett. Azóta a szovjet irodalom lényeges változáson ment keresztül, amit részben észre is vettem, de egészében értékelni mégis elmulasztottam. Én most inkább a drámai irodalomra gondolok, a többit nem figyeltem meg eléggé. A változás igen nagy. Annak a statikus szindarabirásnak, amelyben az egyik szereplőnek eleve igaza volt, a másik eleve gazember volt, már csak csekély szerepe van. A legpozitívabb figura összetévesztése a drámai hőssel szintén ritkább. A mai szovjetdarabokban minden mozog, drámai dialektika kezd uralkodni és a hőst igyekeznek a hőssé válás folyamatában ábrázolni. Ezek a szovjet dráma (akár tehetségesebb, akár kevésbé tehetséges egyik-másik művelője) elvben megoldotta az osztályharc nélküli társadalom dramaturgiáját. Így tehát olyan irodalomtörténeti esemény játszódott és játszódik le a szemünk előtt, amit kötelességünk észrevenni és belőle a konzekvenciákat levonni. Én, bár, mondom, egyes esetekben már írásban is regisztráltam a novumot, az egész változásnak a jelentőségére csak közvetve jöttem rá, amikor Csehovot tanulmányozva meg-